

*І. В. Сіліна,
аспірант, Класичний приватний університет*

УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розглянуто загальноприйняту класифікацію інвестицій природоохоронного призначення, вказано її недоліки та запропоновано шляхи її удосконалення.

The standard classification of investments of nature protection appointment is considered, its lacks are defined and ways of its improvement are offered.

Ключові слова: екологізація виробництва, природоохоронна діяльність, природоохоронні заходи, інвестиції природоохоронного призначення, класифікація інвестицій природоохоронного призначення.

Key words: ecologically pure manufactures, nature protection activity, nature protection actions, investments of nature protection appointment, classification of investments of nature protection appointment.

ВСТУП

Стрімка індустріалізація та екстенсивний промисловий розвиток народного господарства в останні роки викликали великомасштабну деградацію довкілля. Безпосередні загрози природному середовищу зумовили критичний стан земель, повітря і води в районах видобутку сировини, розміщення металургії, важкої та хімічної індустрії, підприємств паливного й енергетичного циклу. Різне поглиблення економічної кризи на початку XXI ст. позбавило можливості змінити негативні тенденції у природокористуванні. Істотно зросла кількість аварій через виробничу аритмію, зниження дисципліни, послаблення контролю, руйнування господарських зв'язків, відсутність коштів на охорону довкілля. Не привело до еквівалентного зниження антропогенного тиску на природне середовище й загальне падіння виробництва. Зниження "стаціонарних" промислових викидів супроводжується збільшенням залпових та аварійних. Трендові показники свідчать, що, у той час як число природних катастроф (навіть з огляду на невеликі щорічні коливання) у цілому залишається незмінним, кількість техногенних аварій зростає, оскільки кількість потенційно небезпечних промислових об'єктів, що вичерпали проектний ресурс, щороку збільшується.

В Україні, як і в інших країнах, що переживають економічні труднощі, турбота про навколишнє природне середовище декларується на всіх рівнях, але на ділі забезпечується за "залишковим" принципом або відкладається до "кращих часів". Система законодавчих актів

України у сфері природоохоронної діяльності закріплює екологічні права та обов'язки громадян, екологічні інтереси держави, юридичних та фізичних осіб, механізми їх реалізації і захисту, регулює відносини у галузі використання, відтворення, охорони природних ресурсів і навколишнього середовища, визначає режим території та об'єктів особливої охорони, забезпечує вимоги екологічної безпеки в Україні.

Існуючий в Україні фінансовий механізм екологічного регулювання знаходиться на стадії формування. Неузгодженість положень різних законів ускладнює можливість їх ефективного застосування. Закони та державні програми, які регулюють економічні процеси, практично не враховують положення законів, які регулюють сферу природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Чимало еколого-фінансових інструментів природокористування та природоохоронної діяльності існують лише на рівні законодавчих положень, так і не впроваджені у практику господарювання.

Головні недоліки вітчизняного фінансового механізму управління екологізацією промислового виробництва полягають у тому, що чинне законодавство: не спроможне зацікавити суб'єктів господарювання у проведенні природоохоронних заходів, недостатньо оперативно й ефективно реагує на динаміку еколого-економіко-соціальних процесів у державі, заходи раціоналізації природокористування в природоохоронному законодавстві не скоординовані з інвестиційним законодавством.

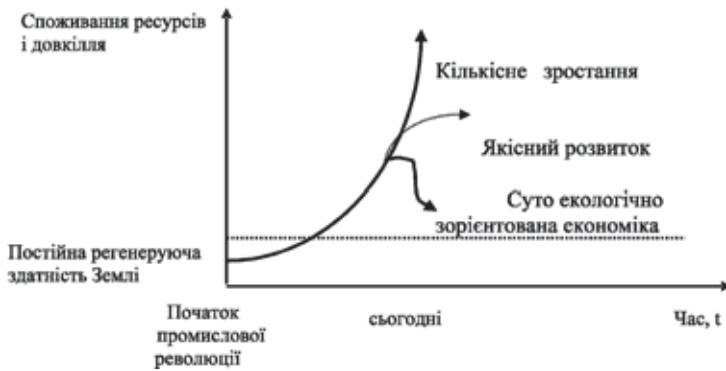

Рис. 1. Фази розвитку економіки [1, с. 37]

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Теоретичні та практичні аспекти інвестування природоохоронних заходів знайшли відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних економістів: І. Бланка, Л. Гітмана, А. Градова, А. Загороднього, В. Карсекіна, Б. Коласса, С. Естріна, Дж. Б. Вільямса, Б. Волкова, В. Диканя, В. Ковальова, Ю. Кулаєва, Л. Максимів, Г. Марковица, Ф. Модильяні, В. Новожилова, В. Сокольського, Дж. Тобина, Т. Хачатурова, У. Шарпа, Г. Шахунянца, В. Шинкаренка та ін. Переважна їх частина спрямована на аналіз особливостей природоохоронного інвестування, оцінку ефективності природоохоронних інвестицій, активізацію еколого-орієнтованих інвестиційних процесів, в той час як питання класифікації інвестицій природоохоронного призначення та цілий ряд інших питань з теоретико-методологічних основ інвестування природоохоронних заходів залишаються невирішеними.

Отже, складність і багатогранність аналізованої проблеми вимагає подальшого поглиблення досліджень теоретико-методологічних основ інвестування природоохоронних заходів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— розглянути загальноприйнятну класифікацію інвестицій природоохоронного призначення;

— довести наявність прогалів в загальноприйнятій класифікації інвестицій природоохоронного призначення та здійснити пошук шляхів її удосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збільшення масштабу економіки відносно екосистеми, яка залишається постійною, призвело до того, що сьогодні обмежувальним фактором економічного розвитку є не капітал, створений людиною, що було характерним до недавнього часу, а природний капітал. Внаслідок цього наявне, з одного боку, вичерпування обмежених запасів природних ресурсів, а з іншого — зменшення можливостей для складування відходів, які виникають у процесі виробництва і споживання. Головною причиною деградації довкілля, на переконання Германа Дейлі (одного із фундаторів екологічної економіки), залишається загальне збільшення ресурсопотоку, яке характерне для економіки зростання. Ресурсопотік — це ентропійний фізичний потік матеріалів та енергії від природних джерел через людську економіку назад до природних звалищ [2, с. 11]. Дослідники глобальних

впливів на довкілля односпайно виходять з того, що негативні антропогенні впливи на природне довкілля зростають, при цьому значна їх частка зумовлена промисловим виробництвом і продукцією. Виробництво матеріальних благ будь-якого виду неодмінно пов'язане із навантаженнями на довкілля, що виражається у використанні природних ресурсів у процесі виробничої діяльності та/або виникненні побічних продуктів виробничого процесу (відходів, стоків тощо), частина з яких не може бути використана повторно [4, с. 268]. Залежно від того, наскільки повно вдається охопити навантаження на довкілля, економіка стосовно до спричинених навантажень характеризується різними траєкторіями руху (рис. 1).

Донелла і Деніс Медоузи у своїх дослідженнях "нових меж росту" дійшли висновку, що "споживання чисельних ресурсів і акумулювання отруєння довкілля вже переступило межі довготривалої корисності — незважаючи на кращі технології, загалом зростаючу екологічну свідомість і все суворіше екологічне законодавство" [3, с. 11].

Вилучення ресурсів, виникнення шкідливих речовин, які супроводжують виробничі процеси, і поява відходів у кінці цих процесів при споживанні значною мірою чинять негативний вплив на екосферу, перевантажують її, загрожуючи тим самим усій екосистемі. Отже, нині існує нагальна потреба в активізації природоохоронної діяльності промислових підприємств.

Відзначимо, що, відповідно до рекомендацій конференції європейських статистиків, викладених в Єдиній європейській стандартній статистичній класифікації природоохоронних об'єктів і витрат на охорону навколишнього середовища (Париж, 13—17 червня 1994 р.), розрізняють дві конкретні форми природоохоронної діяльності: поточну природоохоронну діяльність і природоохоронні заходи. Поточна природоохоронна діяльність — це неперервно здійснювана діяльність, спрямована на досягнення стабільності або поліпшення стану навколишнього середовища. Вона пов'язана в основному з експлуатацією, а не створенням основних фондів природоохоронного призначення. Природоохоронні заходи — це природоохоронна діяльність, яка здійснюється з метою істотного поліпшення стану навколишнього природного середовища або створення умов для його поліпшення. Здійснення будь-яких заходів, як відомо, вимагає певних інвестицій.

Інвестиції, спрямовані на здійснення природоохоронних заходів, являють собою сукупність майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких утворюється екологічний, економіко-екологічний, еколого-соціальний ефект.

Специфіка інвестицій природоохоронного призначення зумовлена наступними характерними рисами природоохоронної діяльності:

— відносною відокремленістю природоохоронної діяльності одночасно з її залежністю від основного технологічного процесу;

— багатогранністю природоохоронних заходів, що полягає у поєднанні основного виробництва з

різними видами природоохоронної технології;

— залежністю технології природоохоронної діяльності від цілей використання вилучених шкідливих речовин;

— мінливістю технології природоохоронної діяльності у процесі здійснення технічних реконструкцій з метою підвищення її ефективності.

Інвестиції природоохоронного призначення неоднорідні, а тому постає проблема їх класифікації.

Існують різні класифікації інвестицій природоохоронного призначення (рис. 2), проте для ефективного управління процесом інвестування природоохоронних заходів вважаємо за необхідне їх доповнити рядом класифікаційних груп, виокремлених за наступними додатковими ознаками: за формою прояву, за ступенем ризику, за характером спрямованості дій, за характером здійснення, за ступенем віддачі, за об'єктом вкладання капіталу; за видом стратегії інвестування, за сумісністю інвестицій та за їх взаємозалежністю.

За формою прояву класифікаційні групи інвестицій природоохоронного призначення пропонується доповнити інвестиціями в природоохоронні послуги: "підтримуючі", спрямовані на збереження природного стану природних об'єктів; "відновлюючі", пов'язані з рестаурацією, відновленням, реабілітацією деструктивних екосистем; інвестиції в природоохоронні послуги, у вузькому розумінні, пов'язані з обмеженням використання природних ресурсів промисловими підприємствами.

За ступенем ризику інвестиції природоохоронного призначення варто поділяти на безризикові та ризикові, при цьому враховувати такі критерії оцінки ступеня ризику: ризик допустимий, коли існує ймовірність втратити всю суму очікуваного прибутку; ризик критичний — втрата очікуваного валового доходу після реалізації проекту; катастрофічний ризик — втрата всіх активів і банкрутство інвестора.

За критерієм спрямованості дій інвестування природоохоронних заходів слід розрізняти:

— нетто-інвестиції — початкові інвестиції, які спрямовуються на заснування проекту природоохоронного призначення;

— екстенсивні інвестиції, напрямом їх спрямування є активізація екологізації виробничого процесу промислових підприємств;

— реінвестиції — прибуток, спрямований на розширення ресурсозберігаючого виробництва;

— бруто-інвестиції — це нетто-інвестиції плюс реінвестиції.

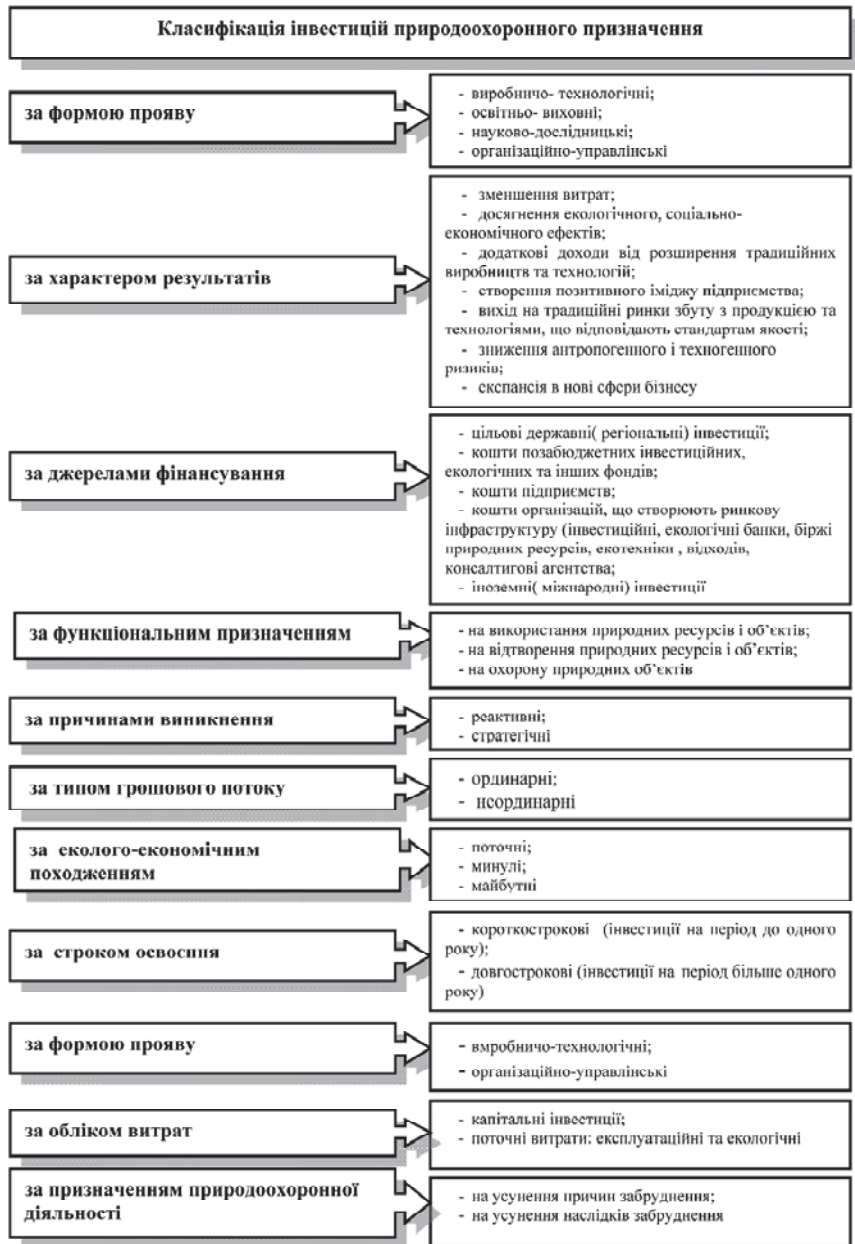

Рис. 2. Класифікація інвестицій природоохоронного призначення

Залежно від характеру здійснення варто різні наступні класифікаційні групи інвестицій природоохоронного призначення:

— активні, які пов'язані з впровадженням нової техніки, нових технологій, випуском нових видів екологічно чистої продукції;

— пасивні, які забезпечують підтримку певного рівня прибутковості, обсягів діяльності та дотримання обов'язкових вимог, передбачених природоохоронним законодавством.

За ступенем віддачі інвестиції природоохоронного призначення доцільно розмежовувати на продуктивні та непродуктивні. Продуктивні інвестиції при їх впровадженні завжди мають віддачу у вигляді більш екологічно чистої продукції. Непродуктивні інвестиції природоохоронного призначення при їх впровадженні не мають економічних вигод, а лише екологічні.

Рис. 3. Сукупність ознак класифікації інвестицій природоохоронного призначення

За об'єктом вкладення капіталу інвестиції природоохоронного призначення варто поділяти на:

- інвестиції, пов'язані з новим капітальним будівництвом;
- інвестиції, пов'язані з капітальним ремонтом;
- інвестиції, пов'язані з реконструкцією (модернізацією);
- інвестиції, пов'язані з відновленням виробничого апарату;

Залежно від вибору інвестиційної стратегії серед інвестицій природоохоронного призначення варто виокремлювати інвестиції:

- вкладені в пасивну частину виробничого апарату (будинки, споруди тощо);
- вкладені в активну частину виробничого апарату (машини, устаткування).

За сумісністю серед інвестицій природоохоронного призначення слід виділяти:

- незалежні інвестиції — це інвестиції, які можуть бути здійсненні самостійно в загальній інвестиційній програмі підприємства;
- взаємозалежні інвестиції — це інвестиції, черговість реалізації або подальша експлуатація яких залежить від інших об'єктів інвестування і може здійснюватися лише в комплексі з ними;
- взаємовиключні (альтернативні) інвестиції, що мають аналоговий характер за цілями їх здійснення, характером технологій, номенклатурою продукції та іншими основними параметрами і потребують альтернативного вибору.

За взаємозалежністю серед інвестицій природоохоронного призначення варто виокремлювати: основні, супутні та спільні. Основні інвестиції реалізуються безпосередньо для досягнення поставленої в ході інвестування мети. Супутні інвестиції виконують допоміжну роль у реалізації основних інвестицій. Спільні інвестиції реалізуються двома чи декількома інвесторами в інтересах досягнення єдиної мети.

Сукупність ознак, за якими мають класифікуватись

інвестиції природоохоронного призначення, узагальнено на рис. 3.

ВИСНОВКИ

Отже, інвестиції природоохоронного призначення мають свою специфіку і являють собою сукупність майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких утворюється екологічний, економіко-екологічний, еколого-соціально-екологічний ефект.

Нині у вітчизняній та іноземній науковій економічній літературі наводяться різноманітні класифікації інвестицій природоохоронного призначення. Вважаємо, усі вони мають право

на існування як в практичному, так і особливо в науковому плані. Проте для більш ефективного управління інвестиціями на практиці існуючі класифікації варто доповнити рядом класифікаційних ознак, що дозволить детальніше і глибше проводити аналіз інвестицій, спрямованих на здійснення природоохоронних заходів та здійснювати пошук шляхів підвищення ефективності їх використання.

Класифікація інвестицій за запропонованими автором класифікаційними ознаками достатньою мірою систематизує основні види інвестицій природоохоронного призначення й може бути методичною основою при проведенні відповідних аналітичних досліджень інвестування природоохоронних заходів, складанні інвестиційних проектів та розробці інвестиційних стратегій.

Література:

1. Binswanger H.C. Dringlichkeitingkeit der Verzahnung von Wirtschafts- und Umweltpolitik / In: Binswanger H.C., Bonus H., Timmermann M. (Hrsg.) Wirtschaft und Umwelt. Möglichkeiten einer ökologieorientierten Wirtschaftspolitik, 1981. — S. 37.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Герман Дейлі, переклад з англійської: Інститут сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2002. — 214 с.
3. Кушлин В.И. Траектории экономических трансформаций / В.И. Кушлин. — М.: Экономика, 2004. — 234 с.
4. Максимів Л.І. Промислове виробництво і сталий розвиток: проблеми, тенденції, наслідки / Л.І. Максимів // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2005. — Вип. 15.6. — С. 268—272.
5. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W. The Limits to Growth: a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. — London, 1972. — S. 23—27.

Стаття надійшла до редакції 09.08.2011 р.